

מאבק יעקב עם "האיש" – משמעות המאבק

בראשית ל"ב:כ"ב-ל"ג

(כב) ותעבר המנחה על פניו והוא לן בלילה ההוא במחנה. (כג) ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבר את מעבר יבק. (כד) ויקחם ויעברם את הנחל ויעבר את אשר לו. (כה) ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. (כו) וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירד יעקב בהאבקו עמו. (כז) ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני. (כח) ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב. (כט) ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישאל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל. (ל) וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אתו שם. (לא) ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי. (לב) ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל והוא צלע על ירכו. (לג) על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי יגע בכף ירד יעקב בגיד הנשה.

לכל אחת מן הגישות המובאות למטה, נסה לענות:

- מה היתה מטרת המאבק?
- האם היה מאבק פיזי או האם זה היה במראה נבואה?
- למה נגע המלאך בכף ירכו של יעקב? האם הזיק לו, ולמה?
- למה הסתיים המאבק כשעלה השחר?
- האם יעקב ניצח? למה?

1. גישה ראשונה

רד"ק בראשית ל"ב:כ"ה-כ"ו

(כח) ויאבק איש עמו – נתאבק עמו עד שהעלו אבק, איש מלאך, וכן והנה איש עומד לנגדו (יהושע ה') והאיש גבראל (דניאל ט') ונקראו אישים המלאכים ושמדברים עם בני אדם ונראים להם בצורת איש כמוהם במראה או בהקיץ, ושלה האל זה המלאך ליעקב לחזק לבו שלא ירא מעשו, כי לא יוכל לו, לפיכך נאבק עמו ולא יוכל להפילו, כן עשו לא יוכל לו, ונאבק עמו עד עלות השחר, רמז לו בזה, כי תהיה לו אורה אחר שחשכה, כי הצרה נמשלת ללילה וחשכה לפיכך בא אליו בלילה ונאבק עמו עד עלות השחר, רמז לו שיהיה לו רוח והצלה שהוא כאור אחר חשכה.

(כו) וירא כי לא יוכל לו – שלא יוכל להפילו. ויגע בכף ירכו – רמז לו שעשו לא יוכל לו אבל הוא יכאב לו מצד אחר, מצד ירכו, רמז לו בזה שיכאיב באחד מיוצאי ירכו, והוא בתו שנבעלה לכנעני... וכל המעשה הזה אפשר שהיה במראה הנבואה בחלום, אף על פי שמצא עצמו צולע בהקיץ, היה לו זה מאת האל להיות בו זה לאות לפי שהיה פושע במחשבתו אחר כמה הבטחות אשר עשה עמו האל מדה כנגד מדה להיות פוסח בגופו; כי אף על פי שהיה בוטח באל בכל לבו אלא שחשב שמא יגרום החטא, אעפ"כ אחר כמה הבטחות לא היה לו להרהר ולחוש לעשו ולקראו כמה פעמים אחי ולשלוח לו מנחה גדולה ולהשתחות לו כמה פעמים, ובזה חטא, ושלם לו האל בזה העולם ולקה בגופו עונש מחשבתו; ואם תרצה תאמר כי המעשה הזה היה בהקיץ ממש, ולא היה לו אלא דמיון לבד שנדמה לו ולא היה, כמו שנאמר במלאך יהושע ובמלאך גדעון ונוכל לומר כן במלאכי אברהם ולוט, כי כל זה היה יכול להיות בדמיון, אבל זה היה בנייעה ואי אפשר בלא גוף, לפיכך נאמר שלבש גשמיות לשעתו על דרך מופת, וזהו שנגע בכף ירד יעקב והיה צולע, כי זה היה נגיעה ממש.

ר' שמואל בן חפני גאון בראשית ל"ב:כ"ד

ולאחר זאת נאמר מה לדעתנו הסיבה אשר בגללה נראה המלאך... כבר ידענו את רוב פחדו מעשו... כדי לחזק את לבו ולאמץ אותו כלפיו. ונשלח אליו... בדמות בשר ודם (?) ועודד אותו (?) וחזק אותו בגלל נצחוננו... נפשו ולבו... וכמו שנאמר בגדעון (שופטים ו' י"א): ויבא [מלאך] ה' וישב תחת, ונאמר (שם י"ד) ויאמר לך בכחך זה, ונאמר וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו. כלומר: המלאך כשראה כי אין הוא יכול ליעקב. וכמו שנאמר עליו (הושע י"ב:ה') וישר אל מלאך, כלומר שהוא יכול למלאך והמלאך לא יוכל לו. [ומאמרו]: ויגע בכף ירכו, כלומר: התקרבות של חיבה, לא התקרבות

של אונס. כמו שנאמר שם (ישעיהו ו' :ו'): ויעף אלי אחד מן השרפים.

ר' שמואל בן חפני גאון מסכים עם דברי הרד"ק, חוץ מהסברו לנגיעת המלאך בכף ירך יעקב? איך הסברו שונה מזה של הרד"ק?

גישה שנייה

בראשית רבה ע"ז:ג'

(ג) ר' חמא בר"ח אמר שרו של עשו היה הוא דהוה אמר ליה כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני... אמר ר' חנינא בר יצחק אמר לו הקדוש ברוך הוא הוא בא אליך וחמשה קמיעין בידו זכותו וזכות אביו זכות אמו וזכות זקינו וזכות זקינתו, מדוד עצמך אם אתה יכול לעמוד אפילו בזכותו מיד וירא כי לא יכול לו, משל למלך שהיה לו כלב אגריון וארי נמירון והיה המלך נוטל את בנו ומלבבו בארי שאם יבא הכלב להזדווג לו יאמר לו המלך ארי לא היה יכול לעמוד בו ואתה מבקש להזדווג לו, כך שאם יבואו אומות העולם להזדווג לישראל, יאמר להם הקדוש ברוך הוא שרכם לא היה יכול לעמוד בו ואתם מבקשים להזדווג לבניו, ויגע בכף ירכו, נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שהן עתידין לעמוד ממנו ואיזה זה, זה דורו של שמד...

ספורנו בראשית ל"ב:כ"ה-ל"ב

(כה) ויותר יעקב לבדו – אחרון לכלם לנסוע מן המחנה כדי להדריך את כל עמו שילכו עם כל קנינו ולא ישאר דבר במחנה. ויאבק איש עמו – היה זה פועל מלאך במצות בוראו בלי ספק על דרך ירה ויור (מ"ב י"ג :י"ז) שיהיה נושע בה' יעקב וזרעו אף על פי שיהיה עם היזק בממון שהוא היקום אשר ברגליהם ועם זה תהיה התשועה בסוף עם ברכה ושררה בעליונים ובתחתונים.

(כו) לא יכול לו – לרוב דבקותו תמיד באל יתברך במחשבה ובדבור.

(כט) לא יעקב יאמר עוד שמך – לקץ הימין שתקים אחר אבדן האומות, ובכן יהיה כבר מקיים בך ענין יעקב, המורה קיים בסוף, ולכן לא יפול עליך אז עוד שם יעקב להורות שתהיה בעקב ובסוף כל האומות. כי אם ישראל כי שרית – אבל יקראו לך בשם ישראל בלבד להורות שאז כבר שרית עם אלהים כו' כענין יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה (ישעיהו כ"ד :כ"א)...

(לב) ויזרח לו השמש וכו' – אחר שעבר את פנואל בצליעה זרח השמש ונרפא כאשר יהיה לעתיד לבא כאמרו וזרח להם יראי שמי שמש צדקה ומרפא (מלאכי ג' :כ').

אף ששתי הגישות הראשונות מסכימות שהמאבק בין יעקב והאיש היה סמל למאבק עתידי ולתוצאות שלו, הן חלוקות באיזה מאבק עתידי מדובר? מהן שתי הגישות?

גישה שלישית

רשב"ם בראשית ל"ב:כ"א-כ"ט

(כא) כי אמר אכפרה פניו – כן חשב יעקב בלבו ואין זה מדברי השלוחים. וגם הנה הוא אחרינו – לפי שרצה יעקב לברוח בלילה דרך אחרת אם לא מפני שעכבו המלאך, לכך היה מתכוין להטעותו לעשו שלא יפגשו.

(כג) ויקם בלילה הוא – נתכוין לברוח דרך אחרת ולפיכך עבר הנחל בלילה, כמו שמצינו בדוד בברחו מפני אבשלום בדרכים הללו של ירדן ומחנים שעבר יעקב ובלילה, כמו כן ויאמרו אל דוד קומו עברו [מהרה] את המים וגוי ויקם דוד וכל העם אשר אתו ויעברו את הירדן עד אור הבוקר עד אחד לא נעדר אשר לא עבר את הירדן וגוי ודוד בא מחנים ואבשלום עבר את הירדן וגוי. מעבר יבק – מעברות המים, כדי לברוח.

(כה) ויותר יעקב לבדו – כלומר שהעביר כל אשר לו, שלא היה עוד לעבור אלא הוא לבדו, ורצה לעבור אחרים, כי לברוח דרך אחרת שלא יפגשו עשו נתכוון. ויאבק – מלאך עמו שלא יוכל לברוח ויראה קיום [הבטחתו] של הק' שלא יזיקה עשו.

(כז) כי עלה השחר – וכיון שהאיר היום מעתה יש לילך לדרכיך. כי אם ברכתני – שתשלחני מאתך בשלום, שלא אהיה

נזק במה שנתאבקתי עמך, כי עתה עלה השחר. אז ידע יעקב שהוא מלאך.

(כט) כי שרית – מגזרת באונו שרה את אלהים, כמו קנה, קנית. עשה, עשית. אבל וישר אל מלאך ויוכל, מגזרת שב קם רץ, שיאמר ויקם וישב וירץ. **ומה שלקה יעקב ונצלע לפי שהקב"ה הבטיחו והוא היה בורח.** וכן מצינו בכל ההולכים בדרך שלא ברצון הקי' או ממאנים ללכת, שנענשו. במשה כתי' שלח נא ביד תשלח, ויחר אף ה' במשה. ולפי הפשט אעפ"י שאמרו חכמים בכל מקום חרון אף עושה רושם וכאן מה רושם יש? הלא אהרן אחיך הלוי עתיד היה להיות לוי ואתה כהן ועכשיו הוא יהיה כהן ואתה לוי, אך לפי הפשט לפי שהיה מתעצל ללכת כתי' ויהי בדרך במלון ויפגשוהו [הי'] ויבקש המיתו. וכן ביונה שנבלע במעי הדגה. וכן בבלעם ויחר אף אלהים כי הולך הוא ונעשה חיגר, כדכתי' ותלחץ [את] רגל בלעם, וילך שפי, חיגר כמו ושופו עצמותיו.

גישה רביעית

רש"י בראשית ל"ב:כ"ה

ויותר יעקב – שכח פכים קטנים וחזר עליהם... **ופירשו רבותינו ז"ל שהוא שרו של עשו.**

(כז) כי עלה השחר – וצריך אני לומר שירה ביום. **ברכתני – הודה לי על הברכות שברכני אבי, שעשו מערער עליהם.**

(כט) לא יעקב – לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה וברמיה כי אם בשררה ובגלוי פנים, וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף את שמך, ושם הוא מברכך, ואני שם אהיה ואודה לך עליהן, וזהו שכתוב (הושע י"ב:ה') וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו, בכה המלאך ויתחנן לו, ומה נתחנן לו (שם) בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו, המתן לי עד שידבר עמנו שם, ולא רצה יעקב, ועל כרחו הודה לו עליהן, וזהו (פסוק ל') ויברך אותו שם, שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה. ועם אנשים – עשו ולבן. ותוכל – להם.

אל נא – אל נא תאמר לי כן. אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגוי' – כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך, והן חשובין לי כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך, ועוד על שנתרצית למחול סורחני. ולמה הזכיר לו ראיית המלאך, כדי שיתירא הימנו ויאמר ראה מלאכים וניצול, איני יכול לו מעתה.

ר' יוסף בכור שור בראשית ל"ב:כ"ה-ל"א

(לא) כי ראיתי אלהים פנים אל פנים – נלחמתי עם מלאך, כמו "לכנה" נתראה פנים" דאמציה (מל"ב י"ד:ח'), שהוא לשון 'מלחמה'. כי על הראייה לא היה תוהה, כי דרכו של יעקב לראות מלאכים תדיר, אבל להלחם לא נמצא, רק בו.

בניגוד לשתי הגישות הראשונות, שלפיהן המאבק לא בא אלא להכין את יעקב למאבקים עתידיים, שתי הגישות האחרונות סוברות שלמאבק בין יעקב והאישה היתה מטרה מיידיית. אבל הן חלוקות בהבנת המטרה – השווה בין שתי הגישות האחרונות בענין זה.